

بنام خداوند جان و خرد

گسترش آیین بودایی
در شرق ایران باستان

www.ketab.ir

فاطمه اصغری

انتشارات شفیمی

۱۴۰۰

سرشناسه	: اصفری، فاطمه، ۱۳۷۵-
عنوان و نام پدیدآور	: گسترش آیین بودایی در شرق ایران باستان/ فاطمه اصفری.
مشخصات نشر	: تهران: شفیعی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۰ ص، ۱۴/۵×۲۱ س.م.
شابک	: 978-622-98236-6-8
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۶۱] - ۱۶۶ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	: نمایه
موضوع	: بودیسم -- تاریخ
موضوع	: Buddhism -- History
موضوع	: بودیسم -- ایران -- تاریخ
موضوع	: Buddhism -- Iran -- History
رده بندی کنگره	: ۴۰۱۸BQ
رده بندی دیویی	: ۲۹۴/۳
شماره کتابشماره ملی	: ۸۴۷۲۲۶۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

گسترش آیین بودایی در شرق ایران باستان

فاطمه اصفری

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۰

چاپ و صحافی: نقشینه

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

حق چاپ و نشر برای انتشارات شفیعی محفوظ است

انتشارات شفیعی: تهران، میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید، ساختمان اردیبهشت،

شماره ۶۵، طبقه همکف، تلفن: ۶۶۴۹۴۶۵۴

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۲۳۶-۶-۸

فهرست مطالب

پیشگفتار	۷
فصل اول: نگاهی به تاریخ پادشاهی هند در دوران باستان	۱۱
۱-۱- زندگینامه بودا:	۱۲
۲-۱- اصول و عقاید بودا	۱۸
۳-۱- مسائل اخلاقی در بودیسم	۲۰
۴-۱- مکتب‌های بودایی و فرق‌های منشعب از آن	۲۲
۵-۱- وضعیت هند همزمان با سلسله سلوکیان	۲۶
۶-۱- آشوکا	۳۳
۷-۱- نفوذ آیین بودایی در ایران شرقی همزمان با سلسله موریان	۴۸
۸-۱- سکاهان	۵۵
۹-۱- سرستون شیر، سندی از فعالیت سکاهای بودایی	۵۷
فصل دوم: پادشاهی کوشانیان، اشکانیان و گسترش بودیسم در شرق ایران	۵۹
۱-۲- کوشانیان	۶۰
۱-۱-۲- صحراگردی	۶۳
۲-۱-۲- استقرار در ناحیه آمودریا «باکتریا»	۶۳
۲-۲- تشکیل امپراتوری کوشانی	۶۴

- ۶۶..... ۲-۲-۱- کوجولا کدفیسس
- ۷۴..... ۲-۲-۲- کانیشکا
- ۸۲..... ۲-۲-۳- واسیشکا
- ۸۲..... ۲-۲-۴- هوویشکا
- ۹۲..... ۲-۳- گسترش آیین بودایی در دوره کوشانیان:
- ۹۹..... ۲-۴- اشکانیان
- ۱۰۱..... ۲-۵- گندوفار
- ۱۰۲..... ۲-۶- آن‌چن، شاهزاده‌ای اشکانی
- ۱۰۴..... ۲-۷- آن‌سیوان، تان‌دی: دو راهب اشکانی
- ۱۰۵..... ۲-۸- جی‌زان، راهب بلندپایه اشکانی
- فصل سوم: گسترش بودیسم در شرق ایران و تأثیرات متقابل فرهنگی آن
- ۱۰۹..... در مناطق شرقی ایران
- ۱۰۹..... ۳-۱- ساسانیان
- ۱۱۳..... ۳-۲- پیروان دینهای دیگر در کتیبه کردیر در کعبه زرتشت
- ۱۱۶..... ۳-۴- مناطق تحت نفوذ کوشانیان
- ۱۱۶..... ۳-۴- حوضه تاریم
- ۱۱۹..... ۳-۵- قوچو
- ۱۱۹..... ۳-۶- ختن
- ۱۲۱..... ۳-۷- گندهاره
- ۱۲۵..... ۳-۸- گسترش آیین بودایی در مناطق شرقی ایران
- ۱۲۵..... ۳-۷-۱- جاده ابریشم
- ۱۳۲..... ۳-۷-۲- سفد
- ۱۳۸..... ۳-۷-۳- نوبهار بلخ
- ۱۴۳..... ۳-۷-۴- باکتريا «بلخ»
- ۱۴۶..... ۳-۷-۵- خوارزم

پیشگفتار

آیین بودایی از سنت‌های کهن هندی است که در حدود قرن ششم پ م در شمال هند به وسیله گوتامه بودا بنیان‌گذاری شد. این آیین بر مبنای مجموعه‌ای از اصول فلسفی و اخلاقی استوار است. گسترش این آیین در نواحی مختلف، در زمان حیات بودا صورت گرفت. زمانی که بودا به حقیقت دست پیدا کرد شروع به گسترش آیین خود نمود و چند سده بعد از مرگ بودا، این آیین به نواحی مختلف رسید و تبدیل به مذهب بزرگ جهانی شد.

آیین بودایی در قرن سوم پ م همزمان با سلسله سلوکیان و اشکانیان، به نواحی شرقی ایران وارد شد. در دوره سلوکیان و همزمان با حکومت سلسله موریان در هند، این آیین در سند و ماوراءالنهر رواج یافت. در این دوره، آیین بودایی در نواحی شرقی ایران، بیشتر در مناطقی چون بلخ، بامیان، سغد، آسیای میانه، چین و ختن اشاعه پیدا کرد.

مرحله آغازین گسترش و نفوذ آیین بودایی در نواحی شرقی ایران به دوره آشوکا (۲۷۳-۲۳۲ پ م) امپراتور برجسته سلسله موریان در هند، باز می‌گردد. با گرویدن آشوکا به آیین بودایی، وی این آیین را در سراسر قلمرو خود رسمی اعلام کرد. آشوکا، از پایتخت خود شهر پاتالیپوترا، راهبانی را برای تبلیغ و ترویج آیین بودایی به شرق ایران رهسپار کرد. این اقدام مقارن با حکومت یونانیان باختر بود.

می‌توان گفت در دوره فرمانروایی آشوکا، آیین بودایی بزرگترین سهم را در حیات فکری و فرهنگی ایرانیان در نواحی شرقی و شمال شرقی

ایران داشته است. در واقع مردمان نواحی شرقی ایران اولین گروندگان غیرهندی به آیین بودایی به شمار می‌رفتند که این امر با تلاش بسیار آشوکا و با فرستادن مبلغان، ساختن معابد و استوپاهای^۱ بسیار در نواحی مختلف سرزمین‌های تحت نفوذ خود محقق شد.

از قرن اول میلادی به بعد گروهی از ایرانیان بودایی به چین مهاجرت کردند و در آنجا به تبلیغ آیین بودایی پرداختند. با روی کار آمدن اشکانیان به دلیل آزادی مذهبی در این دوره، تعدادی از شاهزادگان اشکانی به آیین بودایی گرویدند. یکی از متولیان آیین بودایی و مترجم کتب دینی بودایی در چین، شاهزاده‌ای به نام "آن شی کائو"^۲ از خاندان شاهنشاهی اشکانی بود که، در سال ۱۴۸م به شهر "لئویانگ"^۳ مهاجرت کرد و با اقامت بیست ساله‌اش در این شهر به زبان چینی تسلط پیدا نمود و با بنیاد نهادن مکتبی، در رآئی مترجمانی قرار گرفت که ۳۹ جلد کتب بودایی را به چینی ترجمه کردند و باعث ترویج آیین بودایی در سراسر چین شدند.

در دوره اشکانیان شاهد ظهور قدرت جدیدی در شرق ایران به نام کوشانیان هستیم. در دوره کوشانیان آیین بودایی رواج بیشتری پیدا کرد به گونه‌ای که از پادشاهان کوشانی در منابع بودایی با عظمت یاد شده است. در این زمان بوداییان هندی که تحت فشار برهمنان هندی بودند، از زیر فشار آن‌ها خارج شد و با حمایت شاهان کوشانی توانستند به امنیت دینی خود دست پیدا کنند. امپراتوری کوشانی و در رأس آن کانشیکا (۱۲۷-۱۵۰م)، بزرگترین و برجسته‌ترین امپراتور این سلسله پس

۱. استوپا Stupa بنای مدور و مرتفع برج مانند مخروطی شکل که قبه نوکداری در رأس آن قرار گرفته است و هر یک از این استوپه‌ها را یکی از مؤمنان به شکرانه انجام عمل خیر یا خدمت مقدسی بنا کرده است و این جزو اعمال صالح و ثواب برای هر فرد است که در طول عمر خود موفق به ساختن یک استوپا شود.

2. An Shi Kao.

3. Leo yang.

از سلسله موریاء، مهم‌ترین نقش را در تبلیغ و ترویج آیین بودایی داشته است. به دلیل اقدامات برجسته وی در زمینه گسترش آیین بودایی، وی را آشوکای دوم نیز نام نهاده‌اند. در طول فرمانروایی کانیشکا قلمرو وی به نهایت گسترده‌گی خود رسید. رواج آیین بودایی در قلمرو شرقی ایران در قرن اول میلادی همزمان با به قدرت رسیدن کانیشکا، آغاز شد. از اقدامات مهم کانیشکا، فرستادن مبلغانی به سراسر نواحی تحت سلطه خود و نواحی آسیای مرکزی و نواحی شرقی ایران بود. با تلاش و کوشش‌های کانیشکا آیین بودایی در سراسر قلمرو تحت نفوذ وی گسترش پیدا کرد.

با به قدرت رسیدن ساسانیان بین قرن‌های سوم تا پنجم میلادی و همزمان با به قدرت رسیدن شاپور اول، از قدرت کوشانیان در شرق ایران کاسته شد. کوشانیان توانستند با دادن باج و خراج به پادشاهان ساسانی حکومت خود را تا حدی حفظ کنند. با به قدرت رسیدن کرتیر روحانی برجسته دوره ساسانی، پیروان دین‌های دیگر از جمله بوداییان تحت تعقیب و آزار قرار گرفتند. سخت‌گیری مذهبی در دوره ساسانی بسیار شدت گرفت و تبلیغات بوداییان با مخالفت گسترده‌ای مواجه شد. این سخت‌گیری از زمان بهرام اول شروع و تا زمان نرسی ادامه داشت. کرتیر نیز در کتیبه خود در کعبه زرتشت از سرکوبی شمن‌ها و برهمنان در کنار پیروان دین‌های دیگر سخن گفته است. بوداییان در دوره ساسانی مورد تعقیب قرار گرفتند و بسیاری از معابد آن‌ها ویران شد.

در سال ۴۲۵ میلادی آخرین پادشاه کوشانی به دست هون‌ها تبعید شد. پس از آن ترکان از مناطق سردسیر اورال و سیبری و شمال چین به طرف آسیای مرکزی روانه شدند و با حکومت چین علیه دولت ساسانی متحد شدند و به جنگ با ساسانیان پرداختند. در این زمان در آغاز سده ششم میلادی، بوداییان کابل به دلیل حمله هپتالیان به ایران مهاجرت

کردند، اما هنوز افرادی یافت می‌شدند که بر آیین بودایی باقی مانده بودند. ما از حضور ایشان تا سده‌های نخستین اسلامی در مناطقی از جمله بلخ، بخارا، کابل و قندهار اطلاع داریم.